

El sepulcre de Sant Daniel del mestre ALLOY

per
Josep M. Marquès

Al monestir benedictí de Sant Daniel s'hi conserva el sepulcre gòtic del seu patró, obra remarcable del mestre Aloy. Des de la seva construcció el 1345 fins a principis del nostre segle havia estat situat a una cripta subterrània, sota l'altar major del temple monàstic. Després va ser traslladat a la capella lateral esquerra de la mateixa església, on avui es troba.

Es tracta d'una caixa de 146 cms. de llarg per 34 d'ample i 42 d'alt. La tapa amida 154 cms. de llarg, 40 d'ample i 30 d'alt.

Tema únic de la tapa és la imatge jacent de Sant Daniel, que no es troba en posició horitzontal, sinó, com és costum en obres semblants, una mica decantada cap a l'espectador. El seu cap descansa sobre un coixí. Vesteix túnica llarga fins als peus i un mantell en forma de casulla. Sosté amb les mans, creuades una damunt de l'altra, un bastó de caminant. Els peus descansen sobre una roca. L'artista ha aconseguit donar a la reeixida fesomia del Sant una rara impressió de serenor. Se li escau el comentari de Cirici a una altra obra del mestre Aloy: «Una cara clàssica, com de Niccoló Pisano, sobre un cos tens posat de relleu per una sàvia excavació d'ombres» (1).

La caixa és treballada només en la seva cara anterior. Està distribuïda en sis espais, cada un dels quals conté un episodi de la vida del Sant.

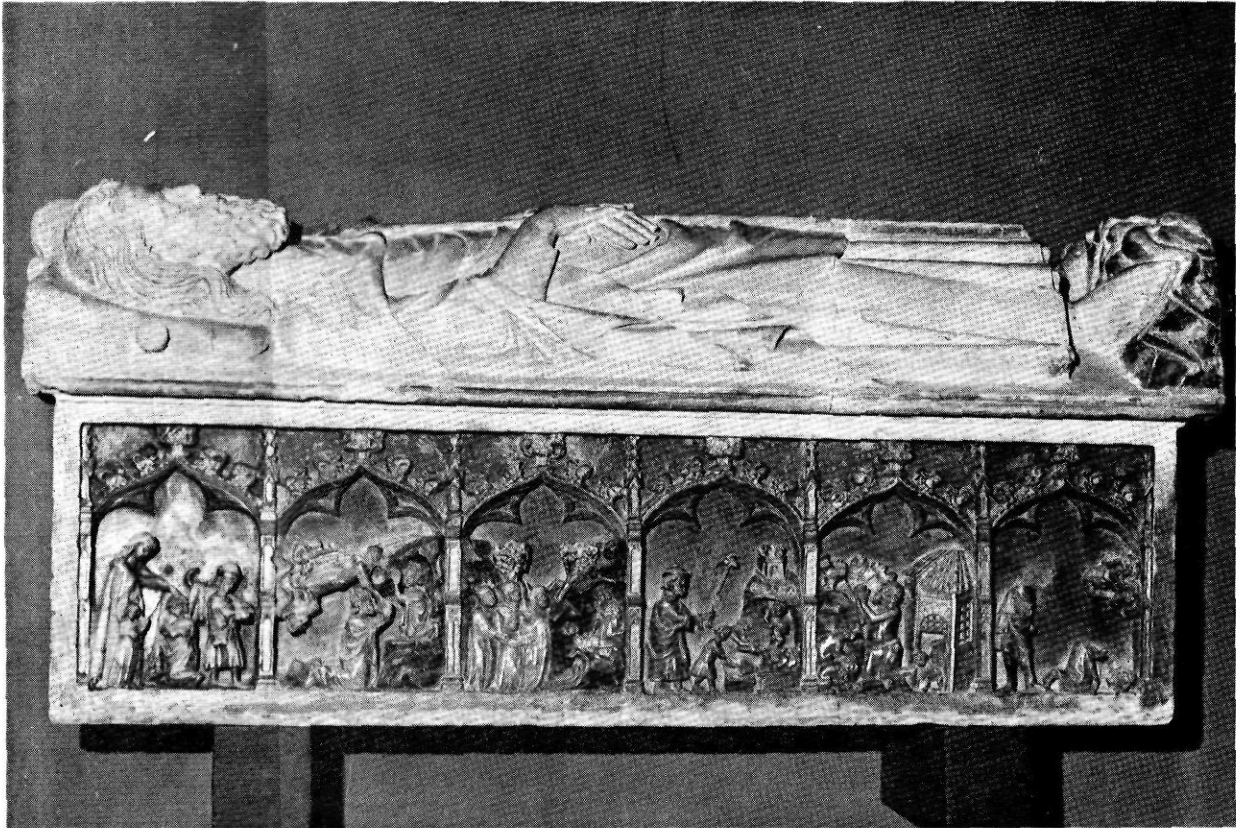
L'ús de la policromia va ser més abundant en aquestes escenes que no a la imatge del Sant Patró. Aquesta té els cabells daurats, el bàcul verd amb unes franges d'aurage; també conserven un color verd molt pronunciat les roques on posa els peus. La resta de la imatge sembla haver estat deixada originàriament sense pintura. Les escenes de la vida del Sant, en canvi, són colorejades més intensament; la part superior de cada arquet lobulat és de color vermell; el fons de cada escena és blau; les pedres, quan l'escena les representa, verdes; el color daurat es reserva per a les cabelleres de les figures, pels àngels i per a la mà divina.

Les dimensions una mica menors de la caixa respecte de la tapa, la diferència de la policromia entre les dues i una realització menys clàssica de les escenes de la vida del Sant, si es comparen amb la imatge jacent del mateix, podrien legitimar la sospita de si un i altre elements no es deurien a mans diferents.

Una afortunada casualitat ens ha fet trobar recentment l'escriptura notarial del contracte signat pel mestre Aloy per realitzar tapa i sepulcre; la unitat d'artista, per tant, sembla segura (2). Ultra el preu d'execució, que fou de 400

(1) A. CIRICI, *L'escultura catalana*, Palma 1957, p. 105.

(2) Escripura de 17 desembre 1345; ADG c 23, núm. 122.

Mestre Aloy. Sepulcre de Sant Daniel. Monestir de Sant Daniel (Girona).
Conjunt (Clixés Juli Torres)

sous, l'escriptura conté altres detalls que ens semblen merèixer un comentari hagiogràfic i històric, tot esperant que altres, més competents que nosaltres en el camp artístic, vulguin completar les nostres observacions en allò que pertoca als aspectes estilístics de l'obra del mestre Aloy.

La datació del sepulcre era coneguda; Villanueva l'atribueix al 1345(3), sense indicar d'on treu la notícia. Monsalvatje reproduí les dades de Villanueva; només les completà assenyalant que la narració de la vida del Sant plasmada en els sis altrelleus era paral·lela a la que dona el P. Vicenç Domènech a la seva coneguda **Historia de los Santos** (4).

SANT DANIEL EL S. XIV

¿Per què necessitava el monestir de Sant Daniel el 1345 un nou sepulcre pel seu Sant Patró? Villanueva va atribuir l'ordre de construir el sepulcre i la mateixa capella subterrània al bisbe

Arnal de Montrodon. Tanmateix aquest prelat era aficionat a instituir festes i a promoure devocions singulars, com la de Carlemany i la dels quatre sants màrtirs Germà, Paulí, Justuri i Sici. Res no tindria d'estrany que Arnal de Montrodon hagués fomentat un altre culte miracler; n'aportarem una prova, millor que cent presumpcions. Però no sembla desercertat d'investigar també en una altra direcció; el mateix monestir.

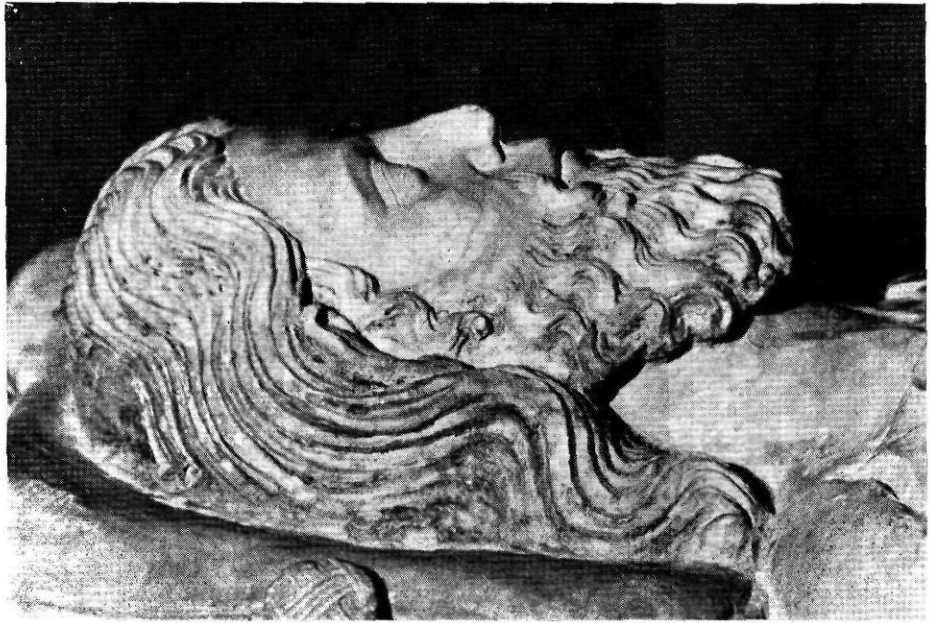
Sant Daniel havia superat, a principis del s. XIV, una doble crisi. Crisi econòmica primer de tot. L'abadessa, Beatriu de Cabrera, sabia més de gastar que de comptar. Quan els deutes de la casa van arribar a la important suma de 5.000 sous, el bisbe Guillem de Vilamarí li va treure l'administració de les rendes de la casa i la va encomanar a un procurador (5). L'altre aspecte de la crisi, relacionat evidentment amb el daltabaix financer, era la mundanització de les monges, en el vestir i en el tracte amb la gent. El bisbe Pere de Rocabertí donà el 1322 unes disposicions sobre la vida de les monges que dei-

(3) Viage Literatio, t. 14, p. 161.

(4) **Noticias históricas**, t. 14, p. 306.

(5) ADG, cartoral «De Rubricis Coloratis», ff. 12v-14r.

Sepulcre de Sant Daniel.
Testa del Sant jacent.

xen entreveure a contrallum una excessiva comunicació amb persones alienes a la casa i deixadesa en la celebració del culte litúrgic (6). Cal observar que el monestir no era de clausura ni va ser sotmès a aquesta disciplina eclesiàstica fins al concili de Trento; les ordres del prelat es limitaven a prohibir anades de les religioses a cases i llocs que poguessin donar peu a malediccions i a limitar l'entrada al monestir a les persones foranes.

Les mesures episcopals necessitaren algunes reiteracions; cal pensar que després d'aquestes s'assoliren els objectius que les motivaven. Possiblement Sant Daniel tornà a ser una casa observant i ben ordenada. Les relacions amb l'exterior, abans impregnades de frivolitat, tornarien a tenir l'empremta religiosa que per llei constitucional les havia de caracteritzar.

Convé fer notar ara un fet que, per ser comú a diversos monestirs de casa nostra i de fora d'ella, és significatiu. L'activitat litúrgica dels religiosos, consistent sobretot en la celebració de la Missa i de les hores de l'Ofici diví, no era pas adequada per centrar la pietat dels fidels. Per això en aquesta època els monestirs —i no pas ells sols— ofereixen al poble cristià devocions de veneració als sants més comprensibles i més atractives. Banyoles proposava el culte de

Sant Martíà. Sant Llorenç del Mont construïa, en disputa amb el bisbe, una capella de la Mare de Déu, mentre Sant Pere de Roda conservava un concorregut jubileu. L'observació podria estendre's al culte de Sant Eudald a Ripoll, o el de Sant Paladi a Camprodon, i més enllà i tot.

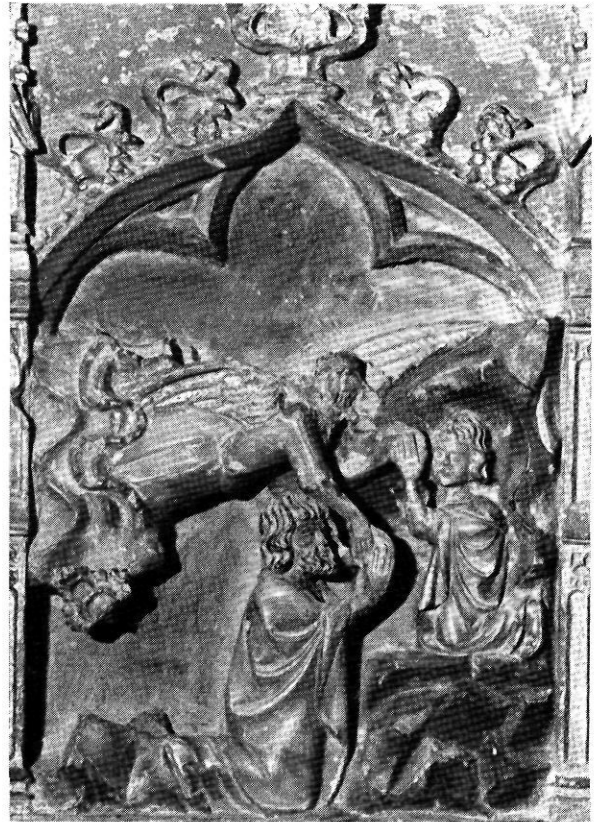
Sant Daniel no havia de ser una excepció. Oportunament es produí, el 1343, el descobriment de les restes del Sant Patró i una sèrie de miracles, principalment de guarició de malalties. El document que ens ho fa saber és una concessió episcopal d'indulgències feta pel bisbe Arnal de Montrodon als que visitessin l'església de Sant Daniel i als que ajudessin econòmicament les obres de construcció de la capella que s'hi estava bastint (7). Sense precisar, el bisbe assegura que el descobriment és cosa recent i que ell ha pres informacions fidedignes dels miracles que s'hi estan realitzant. El document és de redacció solemne, redundant, diríem entusiasta. El menys que es pot dir és que el prelat no es limità a donar un permís de tràmit per al captiri, sinó que s'hi prengué un marcat interès personal. Arribava fins i tot a amenaçar amb l'excomunió els rectors de les parròquies del seu bisbat que no presentessin convenientment als seus feligresos els avantatges espirituals de l'ajut a Sant Daniel. Concedia indulgèn-

(6) Decret de 17 juliol 1322; ADG *Notularum* 2, ff. 159-161.

(7) Concessió de 27 setembre 1343; *Registre* 1334-1343 (U-6), ff. 127v-128r).

Sepulcre de Sant Daniel. Daniel, havent-se acomiadat de la seva mare Uliana i de la seva germana Theomista, emprèn el camí del desert.

Sepulcre de Sant Daniel. Un àngel alimenta Daniel i el seu mestre espiritual, l'eremita Josep.

cies als que visitessin l'església pels dies de Nadal, Pasqua, Cincogesma, Assumpció, Tots Sants, Sant Pere i Sant Pau, les festes dels apòstols i evangelistes, i tots els diumenges, i, com queda dit, als que contribuïssin amb el seu òbol a les obres que s'havien emprès.

L'interès del bisbe, la promoció del monestir i la resposta popular convergiren a dotar a la casa d'uns mitjans que fins llavors no havia tingut. Ignorem les despeses que poguessin fer-se a la capella subterrània, on els peregrins, després de visitar el sepulcre, preniën una mica de terra humida com a record de la seva visita i com a element guaridor, inspirant-se potser en l'evangeli de Joan, 9,6. La sagristana Ermessen-dis pogué, vista l'afluència de donatius, pensar en un artista foraster i oferir-li per la realització del projecte la important suma de 400 sous.

LA LLEGENDA DEL SANT

Creiem que les dades que acabem d'oferir il·lustren la raó de l'existència de l'obra d'art creada pel mestre Aloy, i l'insereixen en el seu context social i religiós. Convé ara aclarir el contin-

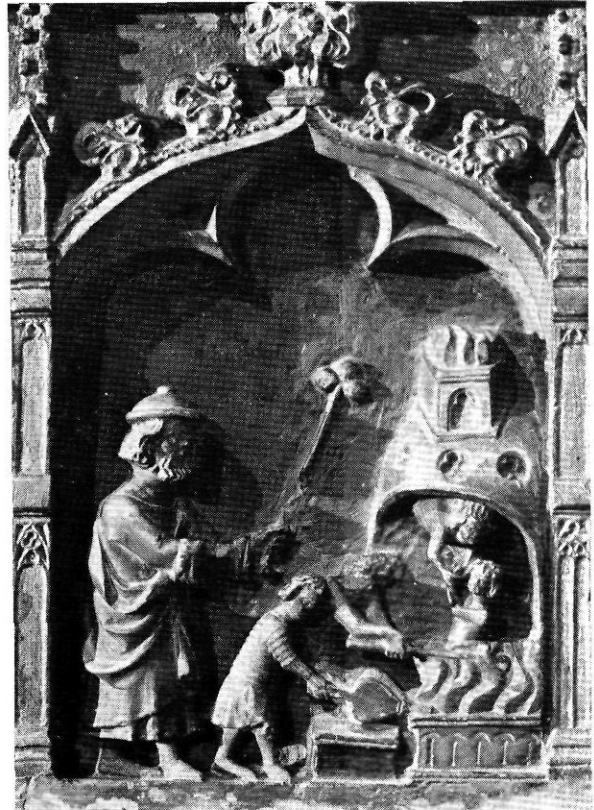
gut iconològic del sepulcre. ¿Quina era la figura del Sant que el monestir volia presentar als seus visitants?

El contracte signat pel mestre Aloy especifica que l'escultor havia d'inspirar-se en un manuscrit català, propietat de la monja sagristana, on s'hi trobaven unes miniatures (**ystoriae**) que constituïrien el guió de l'obra a realitzar. No estem en condicions de determinar quin era aquest text; podem almenys assegurar que no es tractava de la conegudíssima «Legenda aurea» del dominic Jaume de Varazze, que circulava ja llavors en la traducció catalana recentment editada amb el títol erroni i desorientador de «Vides de Sants rosselloneses». Varazze no coneix Sant Daniel.

Val a dir que aquest Sant, escollit com a patró de l'indret des d'abans de l'any 1000, és poc conegut. A més del Daniel bíblic l'hagiografia coneix un Daniel de Contantinoble, que visqué entre els anys 409 i el 493, celebrat a l'església oriental el dia 11 de desembre; era ermità i té la seva vida ben documentada. D'altres diversos Daniel venerats com a Sants són monjos d'origen irlandès i se situen cronològicament a l'entorn del s. VI.

Sepulcre de Sant Daniel. El diable, per fer deixar a Daniel la vida eremítica, se li presenta en figura de la seva família.

Sepulcre de San Daniel. Daniel és turmentat a la forn del foc.

Per teixir una llegenda a l'entorn del Sant Daniel gironí s'ha operat una fusió entre les narracions protagonitzades pel Daniel bíblic, la vida del Sant ermità oriental convenientment modificada i una narració martirial tòpica. El conjunt va ser elaborat dins d'un cercle històricament poc informat, de manera que la vida del Sant venerat al monestir gironí comença després de les persecucions contra els cristians i acaba en una d'aquestes. També la localització geogràfica és dispersa, tota vegada que comença a Armènia i acaba a Girona passant per la vall del Ròdan. Ja el pare Domènech, força comprensiu a admetre cronicons de tota mena, es va adonar que transmetia una narració força esfilagarsada, a la qual costava de trobar la coherència (8).

No disposant, de fet, del text de la llegenda de Sant Daniel que la sagristana Ermessendis va facilitar al mestre Aloy, ens caldrà resumir la

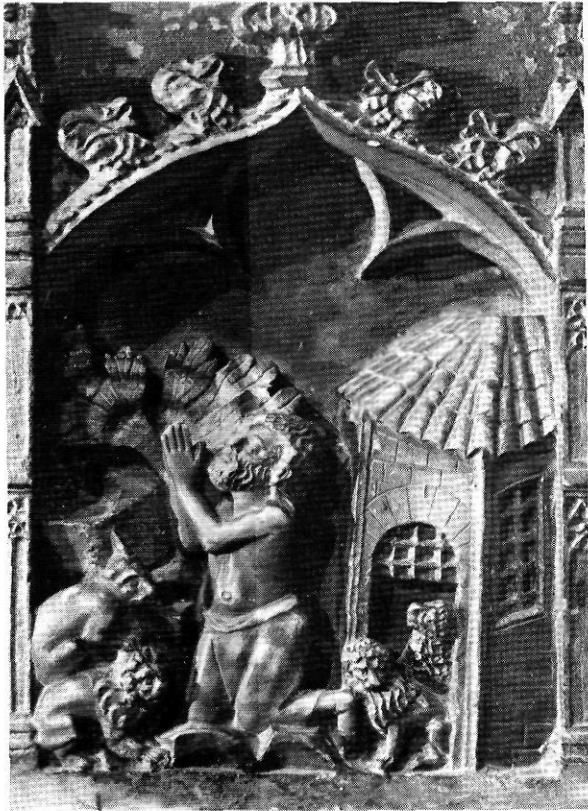
narració hagiogràfica tal com era transmesa al s. XVI en la versió que en dóna Domènech, pràcticament l'única que tenim a disposició (9).

Daniel neix a Cilícia d'Armènia. Mort el seu pare, Patrigius, mentre era infant, cresqué amb la seva mare Uliana i una germana, Teomitta, a la seva ciutat d'origen. A conseqüència d'una persecució, que podria haver estat la dels iconoclastes, la família, fidel a l'ortodòxia, hagué d'emigrar a una altra ciutat armena, on, caiguda en la pobresa total, s'installà a l'hospital.

Un contacte casual amb un ermità fa interessar Daniel, noi de setze anys, per la vida eremítica. Després d'acomiar-se de la seva mare i

(8) V. DOMENECH, O.P., **Historia general de los santos...**, Girona 1630, pp. 32-36.

(9) Només una edició de la clàssica col·lecció dels Bolandistes, **Acta Sanctorum** (la de Venècia, 1738) fa referència al nostre Sant Daniel. La **Bibliotheca Sanctorum**, Roma 1961-1970, t IV, 471-472, en article de Duran Gudiol, resumeix la llegenda de manera insuficient per a la interpretació de la iconografia que hem descrit.

Sepulcre de Sant Daniel. Daniel a la fossa dels lleons.

germana, es traslladà a Palestina, on visità els Llocs Sants. Prop del riu Jordà trobà un solitari de nom Josep, i li manifestà el seu desig de prendre'l com a mestre d'esperit.

Josep l'advertí que no s'alimentava sinó d'un pa o hòstia que un àngel li duia cada diumenge. Arribat el primer diumenge de convivència, l'àngel portà, com de costum, el pa. Josep explicà a Daniel que esperava que el missatger i proveïdor celestial n'hauria portat un per a cada un; si no era així, calia entendre que era voluntat de Déu que ell, Josep, continués vivint sol. Daniel s'internà en el bosc i hi passà quaranta dies de dejuni. Ara l'àngel féu avisar Daniel per mitjà de Josep, i, quan estigueren junts, els donà un pa a cada un.

No manquen a la història de Daniel, com a les de tots els Sants ermitans, els episodis de combat amb la temptació diabòlica. Pel nostre Sant, l'atractiu que havia de destorbar-lo de la seva vocació fou el de retornar a la família que havia deixat essent tan jove, i que necessitaria el seu empar i protecció. Així el diable se li presentà en figura de la seva mare i germana que li demanaven amb expressió llastimosa poder tornar-lo a tenir en companyia seva. Daniel conegué l'engany i foragità la temptació amb la pregària. Llavors Satanàs prengué aparença de drac que intentava de menjar-se el solitari, símbol

de la por genèrica i pànica. Daniel, però, el dominà i l'immobilitzà posant-li el peu al coll.

Després de disset anys de vida contemplativa a Palestina, l'ermità és trobat per un peregrí de Terra Santa originari d'Arles de Provença, un tal Crescenci, que l'invità a traslladar-se a aquesta regió a difondre allí la seva mena de vida. Daniel hi accedeix. De camí cap a la seva nova residència visita la seva família i se n'emporta de company Andreu, un seu parent.

Trobaren a la Provença molts pagans —que segons Domènech havien de ser els musulmans— i Daniel, deixant la vida contemplativa, sacrificà l'atractiu de la solitud pel deure de l'apostolat necessari per donar-los a conèixer la fe cristiana. Aquesta activitat missionera i sobretot l'èxit que l'acompanyava, li valgué la persecució.

Presideix el tribunal un cert Teofani. A l'hora d'escollir turments per a Daniel, la memòria del narrador medieval el sobreposa al Daniel bíblic; la fornal de foc de Babilònia (Dan 3, 1-97) i la sitja dels lleons (Dan 5, 2-24) són les proves que el màrtir supera victoriosament abans de morir amb el cap escapat.

La narració acaba indicant que el cadàver de Daniel, guardat per Andreu i per la vídua de Crescenci, anomenada Parabasten, continuava fent miracles i provocant conversions. Per aquest motiu Teofani intentà prendre'l i tirar-lo al mar. Andreu i Parabasten, sabedors dels propòsits del tirà, fugiren cap a les regions de migdia emportant-se'n les santes despulles. Arribant a Girona, les sepultaren a la vall ombrívola que avui porta el nom del Sant.

Aquesta era la llegenda —detall ençà, detall enllà— que constava al llibre de la sagristana Ermessendis i que el mestre Aloy havia de plasmar en escultura. L'escriptura de contracte detallava que s'havien de situar quatre escenes davant del sepulcre i una a cada cap de la caixa. L'artista, però, les disposà totes sis a la part frontal. No sols s'assegurava així una millor contemplació de l'obra, sinó que millorava les proporcions de cada quadre, que d'altra forma haurien estat massa amples en relació amb la seva altura.

Mestre Aloy féu també un canvi en la temàtica de les representacions. D'acord amb el contracte, aquestes havien de ser: 1) Sant Daniel viu amb la seva mare al seu palau; 2) Baptisme del Sant; 3) Un àngel l'alimenta al desert; 4) El diable se li presenta en figura de la seva família; 5) Daniel a la sitja dels lleons; 6) Decapitació del Sant. Com pot apreciar-se a les fotografies que presentem, l'escena 2) no va arribar a realitzar-se; entre la 5) i la 6) n'hi aparegué una altra, referent als turments soferts pel màrtir i l'escena 1) va ser complementada amb una al·lusió al Sant que abandona la companyia dels familiars. La raó d'aquests canvis la ignorem. La distribució de figures dins de cada escena ens

sembla que té paral·lelismes amb la que es troba al retaule de la capella dels Sastres de la Seu de Tarragona, obra més tardana d'Aloy.

El sepulcre de Sant Daniel, a més del valor artístic que té per ell mateix, té una significació accessòria per a la història de l'art a casa nostra. Realitzat a finals de 1345 i principis de 1346, degué ser l'obra que donà a conèixer Aloy en els cercles eclesiàstics de la nostra ciutat. Així s'explica que el 1351 se'l contractés per treballar en la cadira episcopal o «potència» del cor de la catedral (10). Potser si no hagués modelat a Sant Daniel la pedra de Segueró, no se li hauria ofert l'oportunitat d'obrar les àgils volutes i imatges de fusta de la Seu.

APENDIX

El mestre Aloy es compromet a esculpir el sepulcre de Sant Daniel, i pacta amb la sagristana del monestir, Ermessendis de Vilamarí, les condicions de pagament.

Sant Daniel, 1345, desembre, 17
ADG, perg C 23, núm. 122.

Noverint universi quod ego, magister Aloy, ymaginator nunc commorans Gerundae, gratis et ex certa sciencia, bona fide et sine dolo, ac firma et sollempni stipulacione promitto vobis, venerabili et religiosae dominae Ermessendi de Villamarino, sacristanae monasterii Sancti Danielis Gerundae quod hinc usque ad proximum nunc instans festum Penthecostes fecero et operatus fuero com effectu sepulturam lapideam cum sua coopertura de lapide de Seguerono dioecesis Gerundensis allata meis periculo, sumptibus et expensis ad dictum monasterium, ad locum iam ibidem designatum, ad opus sacratissimi corporis sive funeris beati Danielis corporis, quod quidem corpus sive funus ex Dei nutu in hoc monasterio extitit tumulatum. Quae quidem sepultura ex pacto inter me et vos ante contractum hujusmodi et in eodem contractu per me fieri debet, videlicet septem palmorum in longitudine et unius palmi et dimidii in latitudine et duorum palmorum in altitudine ultra dictam cooperturam, et supra dictam cooperturam cum ymagine lapideo sculpto beati Danielis. Et etiam a parte interiori versus altare cum quatuor ystoriis sculptis, et cum una ystoria sculpta in quolibet capite eiusdem sepulturae, videlicet, primo, qua dicitur beatus Danielis predictus conversabat cum sua matre in suo palacio, secundo quod legitur, idem beatus Danielis fuit bapuzatus, tercio, qualiter idem beatus Danielis devenit ad desertum et apparuit sibi angelus cum sacra ostia; quarto, qualiter diabolus cum

Sepulcre de Sant Daniel. Decapitació del màrtir.

sua comitiva sub specie mulieris apparuit sibi in domuncula sua. Quinto qualiter fuit projectus ad feras. Sexto qualiter fuit decapitatus, sicut latius, clarius et serius dictae ystoriae sunt et in quodam libro vestro qui incipit in prima pagina primi folii in quarta linea: «ve los pastores e seran etc» et finit in penultima linea «en pagura ab mi ver». Et finit dictus liber; «Gloria tibi Domine» logerio sive precio viginti libre barcin. de terno, de quibus a vobis confiteor a vobis habuisse et recepisse centum solidos barchinonenses, residuas vero quindecim libras teneamini michi exsolvere in hunc modum, videlicet, postquam dictum opus incepero centum solidos, et statim postquam medietas dicti operis efficiatur, alios centum solidos et centum solidos incontinenti postquam idem opus efficiatur. Renuntians illi legi (**segueixen les clàusules usuals d'època i la llicència de l'abadessa Elicsendis**) Actum est hoc XVI kals. januarii anno Domini millesimo CCC quadragesimo quinto. Signum magisteri Aloy. Signum Ermessendis de Villamarino, sacristanae, praedictorum qui haec firmamus et laudamus, praedictaque iuramus. Testes huius rei sunt Dalmacius Corona, clericus Gerundae et Arnaldus Porrerius Gerundae commorans. Ego Galcerandus de Bascara, notarius publicus substitutus a Raimundo de Gornallo, notarius curiae domini episcopi, haec scribi feci et clausi.

(10) **Viage Literario**, t. 12, p. 176, a corregir; no es tracta d'una època sinó d'un contracte. Més confús, **España Sagrada**, t. 45, p. 374.